

Relatie tussen BoekStart en programma's voor kinderopvang/ voorscholen

INHOUDSOPGAVE

1 | INLEIDING 3

2 | UITGANGSPUNTEN VAN DE BESCHRIJVING 4

3 | DOELEN VAN VOORLEZEN AAN PEUTERS 6

4 | DOELEN TRAINING VOORLEESCOÖRDINATOR IN DE KINDEROPVANG 6

5 | PROGRAMMA'S 7

5.1 | Taallijn 8

5.2 | Piramide 10

5.3 | Uk & Puk 12

5.4 | Kaleidoscoop 14

5.5 | Startblokken 16

5.6 | Peuterplein 18

5.7 | Ben ik in Beeld 20

5.8 | Doe meer met Bas 21

BIJLAGE 24

Schematische beschrijving van de aandacht voor het voorleesklimaat
in programma's voor de kinderopvang

Colofon

OPDRACHTGEVER Kunst van Lezen

TEKST Moniek Sanders van ABC onderwijsadviseurs

VORMGEVING Lijn 1, Haarlem

Februari 2014

BoekStart is een programma dat het lezen met heel jonge kinderen (vanaf de babyleeftijd) wil bevorderen én ouders met jonge kinderen wil laten genieten van boeken. BoekStart gaat uit van de gedachte dat kinderen die al op jonge leeftijd in aanraking komen met boeken een voorsprong (op school) ontwikkelen waar ze hun hele leven voordeel van hebben.

In 2011 werd als uitbreiding van *BoekStart voor baby's* een begin gemaakt met *BoekStart in de kinderopvang*. Met als doel om kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar, hun ouders en pedagogisch medewerkers via de kinderopvang intensief met boeken en het lezen daarvan in aanraking te brengen door hen te binden aan de Bibliotheek.

BoekStart in de kinderopvang is een overkoepelend programma, waarbinnen alle leesbevorderingsinitiatieven die in het verleden zijn ontwikkeld door Bibliotheken of kinderopvangorganisaties een plaats hebben gekregen.

Binnen *BoekStart in de kinderopvang* staan zes elementen centraal:

- 1 | Een aantrekkelijke leesplek in de kinderopvang in samenwerking met de Bibliotheek.
- 2 | Opbouw van een startcollectie geschikte boekjes in samenwerking met de Bibliotheek (leesplein.nl: 0-6).
- 3 | Deskundigheidsbevordering van pedagogisch medewerkers. Per kinderopvangorganisatie wordt een pedagogisch medewerker door de Bibliotheek opgeleid tot voorleescoördinator.
Enkele pedagogisch medewerkers krijgen een praktische training over alles wat zij moeten weten over boekjes en voorlezen.
- 4 | Betrekken van ouders, zodat er thuis ook (meer) voorgelezen wordt en zij bekend raken met de mogelijkheden van de Bibliotheek.
- 5 | Opnemen van een voorleesplan (voorleesplan.nl), zodat voorlezen een vaste plek krijgt in de kinderopvang.
- 6 | Samenwerking met partners in een leesbevorderingnetwerk. Behalve aan de Bibliotheek valt te denken aan jeugdgezondheidszorg, gemeente en boekhandel.

De meeste kinderopvanginstellingen werken met een programma. In alle programma's is (interactief) voorlezen opgenomen als onderdeel van de educatieve activiteiten. De uitwerking verschilt per programma. In alle gevallen is BoekStart een goede aanvulling om het voorleesbeleid van de instelling vorm te geven. In geen van de programma's wordt expliciet gesproken over het opzetten van een voorleesbeleid of over het maken van een voorleesplan.

Voorliggend document brengt in kaart op welke manier voorlezen een plek heeft in de volgende programma's voor de kinderopvang: *Taallijn*, *Piramide*, *Uk & Puk*, *Kaleidoscoop*, *Startblokken*, *Peuterplein*, *Ben ik in Beeld*, en *Doe meer met Bas*. In uw contacten als bibliotheekmedewerker met een kinderopvanginstelling kunt u de informatie gebruiken van het programma dat de instelling hanteert. U heeft dan de relevante informatie tot uw beschikking om in overleg met de instelling te bepalen op welke manier BoekStart een aanvulling vormt op het beleid van de instelling.

Hieronder wordt allereerst beschreven vanuit welke uitgangspunten de beschrijving van de programma's is opgezet (paragraaf 2). Vervolgens worden de doelen van het lezen voor jonge kinderen beschreven (paragraaf 3). Paragraaf 4 bevat een omschrijving van de doelen van de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang*. Paragraaf 5 begint met een samenvatting van de aandacht voor voorlezen in de diverse programma's. Vervolgens is een beschrijving van elk programma opgenomen. In de schematische beschrijving in de bijlage kunt u in één oogopslag de informatie nog eens terugvinden. Dit overzicht is handig te gebruiken in gesprekken met kinderopvanginstellingen.

2 | UITGANGSPUNTEN VAN DE BESCHRIJVING

De voorleescoördinator zorgt ervoor dat voorlezen een structurele plek binnen beleid en uitvoering in de instelling krijgt. In de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* is aandacht voor een aantal basisaspecten om te komen tot een structureel stimulerend voorleesklimaat. Deze aspecten vormen het uitgangspunt voor de beschrijving van de programma's in dit document. Het betreft achtereenvolgens:

Voorleesbeleid

Voorlezen zou opgenomen moeten worden in het pedagogisch beleidsplan van elke instelling. De voorleescoördinator kan daarin een sleutelrol hebben. Tijdens de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* krijgt de voorleescoördinator het gereedschap in handen om een voorleesbeleid op te zetten. Dit voorleesbeleid wordt vastgelegd in een voorleesplan. De trainer van de Bibliotheek ondersteunt hierbij.

Voorleescoördinator

Elke instelling zou een voorleescoördinator moeten hebben.

De voorleescoördinator zorgt ervoor dat:

- in elke stamgroep een leeshoek is ingericht;
- in elke stamgroep een basiscollectie boeken is voor elke leeftijd (ook voor baby's);
- voorlezen regelmatig in het werkoverleg geagendeerd wordt;
- ouders geïnformeerd worden over het voorlezen in de groepen en er minimaal 1 keer per jaar een activiteit voor de ouders wordt georganiseerd; en
- enthousiasmeert de collega's;
- zet in samenspraak met de leidinggevende het (voor)leesbeleid binnen de eigen locatie op;
- overlegt jaarlijks met de leidinggevende over het beschikbare boekenbudget en de besteding daarvan;
- onderhoudt het contact met de Bibliotheek en andere instellingen die behoren tot het leesnetwerk (kinderboekwinkel, andere voorleescoördinatoren, oudercommissie, basisschool, consultatiebureau etc.);
- houdt geschikte activiteiten, tips, nieuw verschenen boeken etc. bij.

Interactief voorlezen

Interactief voorlezen is een manier om kinderen actief te betrekken bij het voorlezen en goed aan te sluiten bij de aanwezige kennis van het kind. Het kind geniet van het voorlezen en beleeft het verhaal intensiever. Met interactief voorlezen motiveer je kinderen tot lezen. Al op heel jonge leeftijd kan een baby genieten van interactief voorlezen.

Frequentie van voorlezen

Om een verschil te maken voor een kind in de taalontwikkeling, moet elk kind minimaal een kwartier per dag worden voorgelezen. Streven zou daarom moeten zijn in de kinderopvang dagelijks minimaal een kwartier voor te lezen. Het voorlezen begint al op de babyleeftijd door bijvoorbeeld samen op schoot een boekje te lezen.

Leesomgeving

Een uitdagende leesomgeving, met een leeshoek en een collectie boeken op ooghoogte van de kinderen draagt bij aan de leesmotivatie van kinderen. Het is belangrijk de collectie voor de kinderen regelmatig te wisselen en voor hen aantrekkelijke boeken te laten bevatten.

Boekvoorraad (+ budget)

Elke kinderopvanginstelling heeft een eigen voorraad boeken nodig. Die voorraad moet regelmatig aangevuld worden, zoals ook speelgoed regelmatig aangevuld of vervangen wordt. Als er eenmaal een basiscollectie is, is een budget van jaarlijks zo'n 70 euro per groep voldoende om de collectie te onderhouden.

Keuze van boeken

Het juiste boek op het juiste moment is cruciaal. De boeken moeten passen bij het ontwikkelingsniveau en de leeftijd van de kinderen. Welke interesses hebben de kinderen in de groep? Zijn er voldoende boeken die ook voor jongens aantrekkelijk zijn? Zijn er voldoende boeken voor de allerkleinsten, zoals knisperboekjes? De voorleescoördinator leert hoe ze naar boeken kan kijken en welke boeken ze kan kiezen voor de verschillende leeftijdsgroepen, en met welk doel er voorgelezen kan worden.

Digitale prentenboeken

Digitale prentenboeken kunnen een onderdeel zijn binnen het voorleesbeleid van de instelling, mits de apparatuur hiervoor beschikbaar is. Het gebruik van digitale prentenboeken vereist specifieke kennis en vaardigheden van de leiders, waartoe zij geschoold zouden moeten worden.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De Bibliotheek is een belangrijke partner van de kinderopvang als het gaat om het verzorgen van de juiste boeken bij thema's. Het kinderdagverblijf heeft uiteraard een eigen boekenvoorraad, maar kan niet bij elk thema een uitputtend aanbod hebben. De Bibliotheek kan dit met themacollecties aanvullen. De Bibliotheek verzorgt de trainingen *Voorleescoördinator in de kinderopvang* en *Interactief voorlezen*. Ook kan de Bibliotheek een netwerk opzetten voor voorleescoördinatoren uit de regio en ouderactiviteiten verzorgen.

Ouderbetrokkenheid

Ouders spelen natuurlijk een heel belangrijke rol als het gaat om het ontwikkelen van leesplezier van kinderen. Niet voor alle ouders is dit vanzelfsprekend. BoekStart stimuleert ouders om te lezen met hun kind, door het BoekStartkoffertje uit te reiken en met enige regelmaat ouderbijeenkomsten in de Bibliotheek te organiseren. De kinderopvang kan ook een rol spelen in het stimuleren van het voorlezen thuis en de Bibliotheek kan meestal ook op het kinderdagverblijf ondersteunen door het organiseren van ouderbijeenkomsten of daar een bijdrage aan leveren.

3 | DOELEN VAN VOORLEZEN AAN PEUTERS

In het algemeen wordt voorlezen in de programma's voor de kinderopvang opgevat als manier om met de kinderen te werken aan de doelen voor beginnende geletterdheid, en/of doelen voor begrijpend luisteren. Het ontwikkelen van leesplezier of literaire competentie wordt in de meeste programma's niet genoemd als doel. Die doelen voor het jonge kind zijn in 2012 verder uitgewerkt door SLO/UvA, afgeleid van het referentieniveau Taal, dat in augustus 2010 in het onderwijs van kracht is geworden. De programma's voor de kinderopvang zijn nog niet gebaseerd op deze nieuwe uitwerking van de Taaldoelen voor het jonge kind.

Wat betreft voorlezen gaat het om de volgende doelen die kinderen moeten beheersen voordat ze naar groep 1 gaan:

Luisteren

- luistert naar een op de leeftijd afgestemd verhaal en ontwikkelt verhaalbegrip door het interactief voorlezen

Leesplezier

- beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen, boeken en rijmpjes

Oriëntatie op boek en verhaal

- ontdekt de samenhang tussen illustratie en tekst
- heeft ervaring opgedaan met boeken en de manier waarop boeken (voor)gelezen worden
- ontdekt de structuur in verhalen
- kan de inhoud van het boek al een beetje voorspellen op basis van de omslag van het boek
- kan een verhaal navertellen aan de hand van een plaatjesboek
- kan de pedagogisch medewerker nadoen als zij stukjes uit het boek uitbeeldt

Voor de pedagogisch medewerkers is hierbij aangegeven aan welk soort activiteiten ze kunnen denken om aan deze doelen te werken. Ook de leesomgeving en de Bibliotheek worden in dit overzicht genoemd. Zie <http://www.slo.nl/downloads/documenten/JK-taal-doelen-uitwerking-voorschool.pdf>.

4 | DOELEN TRAINING VOORLEESCOÖRDINATOR IN DE KINDEROPVANG

De kinderopvang werkt vanuit een viertal basisdoelen, te weten:

- 1 | Het kind voelt zich emotioneel veilig.
- 2 | Het kind ontwikkelt persoonlijke competenties.
- 3 | Het kind ontwikkelt sociale competenties.
- 4 | Het kind maakt zich normen en waarden eigen.

In de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* wordt de relatie gelegd tussen voorlezen en deze basisdoelen. Taalontwikkeling maakt in principe deel uit van basisdoel 2: het ontwikkelen van persoonlijke competenties. Maar feitelijk kan voorlezen een bijdrage leveren aan elk basisdoel. Gezellig een groepje kinderen voorlezen zorgt voor emotionele veiligheid (basisdoel 1), samen lezen met een groepje kinderen draagt bij aan de sociale competenties

(hoe ga je met elkaar om in een groep, basisdoel 3) en in veel prentenboeken leren kinderen over normen en waarden aan de hand van de gebeurtenissen in een verhaaltje (bijvoorbeeld het prentenboek *Rikki*; basisdoel 4). In de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* worden de basisdoelen met de pedagogisch medewerkers doorgenomen en krijgen zij inzicht in de betekenis van voorlezen voor de basisdoelen in de kinderopvang.

Vanuit het belang van leesbevordering hebben we in de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* een vijfde doel toegevoegd: de ontwikkeling van de literaire competentie.

Bij de literaire competentie gaat het erom dat:

- 1 | Kinderen leren wat een verhaaltje is, dat er een begin en een eind, hoofdpersonen en gebeurtenissen zijn (een verhaallijn).
- 2 | Kinderen leren dat je in een boek kunt bladeren.
- 3 | Kinderen leren dat je plaatjes kunt kijken in een boek.
- 4 | Kinderen in aanraking komen met verschillende soorten prentenboeken, versjes, rijmpjes en liedjes.

De literaire competentie komt in grote lijnen overeen met de nieuwe taaldoelen voor het jonge kind. In het vierde onderdeel gaat het basisdoel literaire competentie verder dan de taaldoelen voor het jonge kind. Vanuit de literaire competentie is het niet alleen wenselijk dat kinderen in aanraking komen met prentenboeken, maar dat ze ook in aanraking komen met verschillende soorten prentenboeken, versjes, rijmpjes en liedjes.

In de verschillende programma's voor de kinderopvang worden prentenboeken ingezet bij verschillende activiteiten of projecten, voorlezen speelt altijd op de een of andere manier een rol in de programma's. In geen enkel programma wordt echter de relatie gelegd tussen voorlezen en de basisdoelen voor de kinderopvang. Doelen vanuit de ontwikkeling van de literaire competentie worden in de meeste programma's voor de kinderopvang niet expliciet benoemd.

In paragraaf 5.1 t/m 5.8 wordt de plek van voorlezen besproken in de verschillende programma's voor de kinderopvang.

5 | PROGRAMMA'S

Samenvatting

Kijkend naar de basisaspecten uit de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang* is er geen enkel programma dat alle aspecten uit de training omvat. In geen van de programma's wordt de functie van voorleescoördinator genoemd en in geen van de programma's wordt het opstellen van een voorleesplan aangeraden. Geen van de programma's geeft aan hoe groot de boekenvoorraad in een instelling zou moeten zijn en welk budget een instelling nodig heeft.

Sommige programma's geven tips voor boeken of geven het belang van een gevarieerde collectie aan. Alleen de *Taallijn* adviseert collecties bij de Bibliotheek te lenen.

In het algemeen is de *Taallijn* het meest compleet als het gaat om het bepalen van het voorleesklimaat in de kinderopvang. De aanwijzingen uit de *Taallijn* zijn echter een keuze die een instelling kan maken. Om die keuze gefundeerd te kunnen maken is het van belang een (voor)leesbeleid te formuleren in een leesplan en een voorleescoördinator aan te stellen.

Kaleidoscoop heeft in de training *Interactief met boeken* de ideeën uit de *Taallijn* verwerkt en komt om die reden het dichtst in de buurt van de uitgangspunten van de training *Voorleescoördinator in de kinderopvang*. In *Piramide* heeft interactief voorlezen een vaste plek, zijn vaste prentenboeken opgenomen en wordt met name uitgegaan van de kracht van herhaald voorlezen. Ook hebben liedjes en versjes een belangrijke plaats in het programma.

In *Uk & Puk* zijn de SLO-doelen *Leesplezier* en *Oriëntatie op boek en verhaal* vervat onder het doel *Begrijpend luisteren* en wordt gewerkt met interactief voorlezen in de kleine groep en individueel.

Startblokken heeft veel aandacht voor interactief voorlezen en de leesomgeving, maar geeft echter geen aanwijzingen voor de frequentie van het voorlezen. Wel zijn er aanvullend jaarlijks boekenlijsten rond thema's beschikbaar.

Ben ik in Beeld ziet voorlezen als essentieel onderdeel voor de ontwikkeling van jonge kinderen en werkt met dagelijks voorlezen. Er worden gevarieerde werkvormen gebruikt.

Doe meer met Bas werkt met een verhaallijn van prentenboeken, maar voornamelijk met de vaste prentenboeken van het programma.

In het volgende deel van deze notitie wordt per programma een toelichting gegeven op de plek van voorlezen binnen het programma.

Hoewel het ene programma uitgebreider aandacht besteedt aan (interactief) voorlezen en de leesomgeving, geeft geen van de programma's aanwijzingen voor het opzetten van een voorleesbeleid voor de instelling. Stichting Lezen adviseert om die reden het opleiden van een voorleescoördinator voor elke instelling binnen de kinderopvang, zodat elke instelling een weloverwogen voorleesbeleid kan ontwikkelen en uitvoeren. De voorleescoördinator kan ervoor zorgen dat de onderdelen rond voorlezen uit het gebruikte programma optimaal ingezet worden, en waar nodig worden aangevuld met extra middelen en activiteiten. Alleen op die manier wordt voorlezen in de kinderopvang structureel onderdeel van de dagelijkse gang van zaken.

Beschrijving van de programma's

5.1 | Taallijn

Peuters interactief met taal. De Taallijn: taalstimulering voor jonge kinderen.

(Stoep en van Elsacker, Expertisecentrum Nederlands, 2005)

Paragraaf 5.3 Interactief voorlezen van prentenboeken

Paragraaf 5.3.1 Het belang van herhaald voorlezen

Paragraaf 5.3.2 Het juiste boek kiezen

Voorleesbeleid

Het doel dat benoemd wordt in de *Taallijn* is dat kinderen plezier beleven aan het voorlezen en het zelf lezen van prentenboeken. Hierdoor ontwikkelen zij een positieve leeshouding. Een positieve leeshouding is van belang omdat een sterke leesmotivatie een voorwaarde is voor de leesvaardigheid.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

Zie *Interactief voorlezen van verhalende prentenboeken in peutergroepen* (Stoep & Corvers, 2004).

Een prentenboek wordt meerdere malen op verschillende manieren voor-gelezen. Dit is verwerkt in de voorleescyclus. In het begin leest de pedagogisch medewerker de tekst nog niet letterlijk voor. Het boek wordt afwisselend in een grote en een kleine groep voorgelezen en rondom het boek worden allerlei taalstimulerende activiteiten georganiseerd.

Er is een overzicht opgenomen met twaalf vaardigheden voor interactief voorlezen (blz. 74 uit *Peuters interactief met taal*). In paragraaf 2.5 van het *Prototype Interactief voorlezen in peutergroepen* wordt beschreven hoe de pedagogisch medewerker een uitnodigende gesprekssituatie kan creëren, wordt besproken hoe de pedagogisch medewerker luisterresponsen kan geven, vragen kan stellen en kinderen kan aanmoedigen. In paragraaf 2.10 worden Interactieve kernactiviteiten omschreven. De *Taallijn* is ontwikkeld voor peuters en besteedt geen aandacht aan voorlezen met baby's.

Frequentie van voorlezen

Gewerkt wordt vanuit het principe van herhaald voorlezen binnen de voorleescyclus van eenzelfde prentenboek. Dit wordt beschreven als een 'feest van herkenning' voor peuters.

Een voorleescyclus duurt twee tot drie weken en bestaat uit zes fasen. Herhaald voorlezen is dus een onderdeel binnen de hele voorleescyclus. In fase 4 wordt doorgegaan op het thema met andere boeken erbij.

De voorleescyclus van de *Taallijn* is ontworpen om te worden opgenomen binnen VVE-programma's, waarbij het gekozen prentenboek moet passen binnen het thema van het programma.

Leesomgeving

Geadviseerd wordt om te werken met afwisselende voorleessettings. De kleine groep wordt aangemerkt als het meest geschikt voor interactief voorlezen.

Er is een schema ontwikkeld (van veraf naar dichtbij) waarin de voorleessetting wordt beschreven (p. 11 *Prototype Interactief voorlezen in peutergroepen*).

In de voorleescyclus wordt gebruikgemaakt van:

- een thematafel
- een vertelkoffer
- een boekenhoek met boekjes over het thema
- een boekenmuur (maken met de kinderen; wordt in fase 5 besproken met de kinderen)

Boekenvoorraad (+ budget)

In de handleiding worden geen expliciete aanwijzingen gegeven over de omvang van de boekenvoorraad. Wel wordt aangegeven dat er verschillende prentenboeken bij een thema moeten zijn en dat er in de boekenhoek voldoende boeken moeten liggen. De boekenhoek wordt regelmatig van nieuwe boeken voorzien. Hoewel er meerdere boeken in de boekenhoek liggen, wordt de pedagogisch medewerker geadviseerd niet te veel verschillende boeken voor te lezen. Het heeft de voorkeur te werken met herhaald voorlezen.

Keuze van boeken

Voor de keuze van de boeken geeft de *Taallijn* een aantal heldere aanwijzingen:

- Het thema en het taalniveau moeten aansluiten bij het niveau van de peuters.
- Het boek lokt interactie uit (bijvoorbeeld door de tekeningen of een uitdagende verhaallijn waarin problemen naar voren worden gebracht die op verschillende manieren kunnen worden opgelost).

- Boek sluit aan bij de belevingswereld van peuters (is een interessant thema voor peuters).
- Illustraties ondersteunen het verhaal.
- Herhaling van zinnen in het boek.
- Rijm.

Dit wordt omschreven in de *Checklist boekkeuze* (blz. 68).

Digitale prentenboeken

Er is een aparte paragraaf *Werken met digitale prentenboeken* (paragraaf 5.4.4. uit *Peuters interactief met taal*). In deze paragraaf zijn criteria opgenomen voor een goed digitaal prentenboek, staat een handreiking voor het zelf maken van een digitaal prentenboek en is een overzicht opgenomen van de voordelen van digitale prentenboeken. Daarnaast zijn er tips opgenomen voor het inrichten van een computerhoek (p. 76 *Peuters interactief met taal*).

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De Bibliotheek wordt expliciet benoemd als partner: boeken voor de boekenhoek of het boekenrekje kunnen geleend worden bij de wijkvestiging of er kan een themakist bij de Bibliotheek worden geleend. De Bibliotheek kan ook adviseren over geschikte boeken voor peuters bij een bepaald thema.

Ouderbetrokkenheid

Voor ouderbetrokkenheid is er de *Z@ppelin Logeerboekhandleiding Praten rondom prentenboeken* (Stoep 2003). Het televisieprogramma *Meneer Logeer*, uitgezonden door Peuter tv op Z@ppelin, wordt genoemd.

Er wordt gewerkt met een gezinsportfolio (hierin zou je voorlezen een plekje kunnen geven, dit wordt niet benoemd).

Wat betreft tweetaligheid wordt het belang van communicatie in de eigen taal benoemd en het belang van een rijk taalaanbod in de eigen taal.

5.2 | Piramide

Voor kinderdagverblijven zijn de volgende boeken vanuit Piramide beschikbaar:

- Piramide-boek voor kinderdagverblijven.
- Piramide: Welkom in het kinderdagverblijf.
- Piramide-projecten voor peuters.
- Piramide-projecten voor baby's en dreumesen.

In de Piramide-methode draait het erom peuters en kleuters de kans te geven om zich optimaal te ontwikkelen. *Piramide* is erop gericht kinderen een sterke pedagogische basis en een krachtige leeromgeving te bieden. De methode start op de peuterspeelzaal of in het kinderdagverblijf en loopt door tot en met de groepen 1, 2 en 3 van de basisschool. *Piramide* is ontwikkeld door Van Kuyk (2000) in opdracht van het Cito.

In *Piramide* is de *Taallijn* uitgewerkt. Acht ontwikkelingsgebieden worden geïntegreerd in projecten aangeboden. Het gaat hierbij om de volgende gebieden:

- 1 | persoonlijkheidsontwikkeling
- 2 | sociaal-emotionele ontwikkeling
- 3 | ontwikkeling van de waarneming

- 4 | taalontwikkeling en ontwikkeling van lezen en schrijven
- 5 | denkontwikkeling en ontwikkeling van rekenen
- 6 | oriëntatie op ruimte en tijd en wereldverkenning
- 7 | motorische ontwikkeling
- 8 | kunstzinnige ontwikkeling

Bij het vierde ontwikkelingsgebied 'taalontwikkeling en ontwikkeling van lezen en schrijven' draait het om communiceren met kinderen én volwassenen, de woordenschat uitbreiden en interactief voorlezen. Binnen de projecten, die enkele weken duren, verkennen kinderen aansprekende thema's.

In de Piramidetraining voor pedagogisch medewerkers wordt gewerkt aan de volgende competenties rond voorlezen en vertellen:

- 1 | De pedagogisch medewerker/leerkracht verduidelijkt en verrijkt het verhaal om het dichterbij de kinderen te brengen of laat plaatjes regelmatig zien.
- 2 | De pedagogisch medewerker/leerkracht speelt het verhaal mee en varieert met de stem om de kinderen betrokken te houden.
- 3 | De pedagogisch medewerker/leerkracht houdt het thema voor langere tijd vast door met de kinderen na te gaan hoe de dingen in het verhaal verlopen (zijn) en brengt verdieping aan in het gesprek.

Interactief voorlezen is een apart hoofdstuk in het Piramide-boek voor kinderdagverblijven, met een uitgebreide omschrijving van de voorleesontwikkeling van kinderen; van baby's en dreumesen en van peuters.

Voorleesbeleid

Piramide ziet interactief voorlezen als manier om de kinderen op een natuurlijke wijze voor te bereiden op geschreven taal en het leren lezen. Kinderen gaan de betekenis leren zien, maar gaan ook het feitelijke lezen en schrijven uitproberen. Het belang van interactief voorlezen wordt benoemd vanuit de taalontwikkeling en leren lezen, alsmede om rust, ontspanning en plezier te creëren. Geadviseerd wordt al in de babyperiode te beginnen met boeken en voorlezen.

Bij *Piramide* is het cursorische programma *Taalplezier* ontwikkeld, gericht op kinderen met een taalachterstand.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

Piramide ziet interactief voorlezen als manier om de kinderen op een natuurlijke wijze voor te bereiden op geschreven taal en het leren lezen. Kinderen gaan de betekenis leren zien, maar gaan ook het feitelijke lezen en schrijven uitproberen. Ook het omgaan met boekjes voor baby's wordt uitgebreid omschreven binnen de fasen van *Piramide*. De baby's kunnen meeluisteren als de oudere kinderen worden voorgelezen.

Frequentie van voorlezen

Binnen elk thema heeft interactief voorlezen een vaste plek. Er zijn per jaar tien thema's. Bij ieder thema zijn twee centrale prentenboeken gekozen: een voor jongste en een voor oudste peuters. De pedagogisch medewerker kan zelf kiezen welk boek het beste aansluit bij het niveau van de peuters in de groep. Het werken met prentenboeken is uitgewerkt in vier stappen: Oriënteren,

Demonstreren, Verbreden en Verdiepen. Elk prentenboek wordt dus minimaal vier keer interactief voorgelezen op een steeds hoger en dieper niveau. Uitgangspunt is dat kinderen een verhaal pas goed begrijpen en goed leren kennen als het vier- tot vijfmaal is voorgelezen op verschillende manieren.

Leesomgeving

De taal- en leeshoek is een belangrijke plek in de ruimte bij *Piramide*. In de taal- en leeshoek vinden de kinderen prentenboeken en leesboeken, zo mogelijk op een boekenrek, goed zichtbaar. Er is een rustige plaats of bank om de prentenboeken te bekijken. De boeken moeten zodanig neergezet zijn, dat de kinderen er spontaan aandacht aan gaan besteden. Ook is er een mogelijkheid tot het luisteren met een cassette recorder of cd-speler met koptelefoon.

Boekenvoorraad

Per project worden twee prentenboeken genoemd.

Er is een advieslijst met liedjes en spelletjes.

Er worden geen aanwijzingen gegeven omtrent de omvang van de boekvoorraad, maar er wordt wel aangegeven dat er voor kinderen boeken in de leeshoek moeten staan die aansluiten bij het thema. En voor baby's moeten er knisperboekjes, stoffen boekjes, kunststofboekjes en stevige kartonnen boekjes in de leeshoek zijn, liefst van een titel meerdere exemplaren.

Keuze van boeken

Er zijn vaste boeken bij de projecten. Aangeraden wordt om in het boekenrek in de taal- en leeshoek boeken op verschillende ontwikkelingsniveaus bij het thema te zetten. De boeken kunnen aangeschaft worden via www.boekpakket.nl. Daarnaast kan een gebruiker van *Piramide* zich abonneren op een digitale Piramide-kinderboekenlijst via www.ellyvanderlinden.nl.

Digitale prentenboeken

Een computerhoek kan deel uitmaken van een ontdekhoek. Er worden suggesties gegeven voor websites en andere digitale mogelijkheden en er is in het programma een bijlage opgenomen over het zelf maken van digitale boeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De rol van de Bibliotheek wordt in *Piramide* genoemd voor het lenen van themacollecties, ook voor baby's.

Ouderbetrokkenheid

Piramide heeft een ouderprogramma dat parallel loopt met de projecten. Het ouderprogramma is uitgewerkt in projectboeken. Spelinloop voor de ouders is een dagelijks terugkerende activiteit. Bij de activiteit *Boekje lezen bij elk thema* wordt een suggestie gedaan voor een ouderactiviteit.

5.3 | Uk & Puk

KO-totaal is een educatief programma dat een gestructureerde, didactische aanpak biedt voor de voor- en voerschoolse educatie. *KO-totaal* bestaat uit een aantal onderdelen voor de voerschoolse educatie en een aantal onderdelen voor de voerschoolse educatie. Voor de voerschoolse educatie (2,5 tot 4 jaar) zijn er: *Puk & Ko* en *Puk & Ko Thuis*. Voor de kinderopvang is *Uk & Puk* ontwikkeld; met activiteiten voor kinderen van 0 tot 4 jaar, in horizontale

én verticale groepen. *Uk & Puk* werkt aan de brede ontwikkeling van baby's, dreumesen en peuters. Er zijn tien thema's van elk vier weken.

Voor de vroegschoolse educatie (4 tot 6 jaar) is er *Ik & Ko*, bestaande uit: *Ik & Ko Taal*, *Ik & Ko Rekenen*, *Ik & Ko Sociaal-Communicatieve Vaardigheden* en de Schooltv-serie 'De kamer van Ko'.

De belangrijkste uitgangspunten van *KO-totaal* zijn verwerkt in de activiteiten (www.ikenko.nl). Deze activiteiten:

- stimuleren de brede ontwikkeling van jonge kinderen;
- doen een beroep op de actieve betrokkenheid van kinderen;
- zijn speels van opzet en stimuleren jonge kinderen om zelf dingen te ontdekken;
- lokken interactie uit tussen pedagogisch medewerker/leerkracht en de kinderen en tussen de kinderen onderling;
- bieden een rijk taalaanbod met mogelijkheden om ook taalvaardige kinderen uit te dagen;
- garanderen een doorgaande lijn in de ontwikkeling van kinderen van 2,5 tot 6 jaar;
- doen waar mogelijk een beroep op de ouders.

Het hoofddoel van *KO-totaal* is het vergroten van de Nederlandse taalvaardigheid van alle kinderen, zodat taalachterstanden in groep 3 worden voorkomen. Daarbij legt het peuterprogramma *Puk & Ko* de basis voor een succesvolle start in groep 1 van het basisonderwijs. *Ik & Ko* sluit hierop aan en werkt gericht toe naar de minimum kerndoelen voor taal. Taalontwikkeling is echter een onlosmakelijk deel van de totale ontwikkeling van een kind. Daarom zijn in *KO-totaal* ook expliciet activiteiten uitgewerkt voor de rekenontwikkeling en de ontwikkeling van sociaalcommunicatieve vaardigheden (De Croon, Coenen & Van der Ploeg-Feenstra 2001).

Voorleesbeleid

Uk & Puk besteedt veel aandacht aan voorlezen. Want voorlezen stimuleert de woordenschat en oefent kinderen in begrijpend luisteren. Er zijn twee voorleesactiviteiten per thema: één in de kleine groep en één met kinderen individueel. Tijdens de activiteit staat een voorleesverhaal centraal. De verhalen zitten in drie knieboeken.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

Interactief voorlezen is een vast onderdeel binnen elk thema. Voor baby's is er een kijkboek met plaatjes.

Frequentie van voorlezen

In elk thema wordt een verhaal eenmaal in de kleine groep en eenmaal individueel voorgelezen.

Leesomgeving

Het inrichten van een aantrekkelijke leesomgeving wordt in *Uk & Puk* niet beschreven. Wel wordt er aangegeven dat de groepsruimte overzichtelijk moet worden, en een themahoek of projecttafel kan worden ingericht.

Boekvoorraad

Bij *Uk & Puk* zitten eigen verhalen in knieboeken. Dit zijn gevarieerde verhalen van prentenboekenauteurs. Voor baby's en oudere kinderen die aandacht voor woordenschatuitbreiding nodig hebben zijn er kijkboeken met grote platen.

Keuze van boeken

Naast de boeken die bij *Uk & Puk* horen worden geen andere titels van boeken geadviseerd. Ook worden geen aanwijzingen gegeven voor de keuze van geschikte prentenboeken.

Digitale prentenboeken

In *Uk & Puk* wordt geen informatie gegeven over het gebruik van digitale prentenboeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De rol van de Bibliotheek wordt in *Uk & Puk* niet benoemd.

Ouderbetrokkenheid

Uk & Puk thuis is een speciaal programma voor ouderbetrokkenheid, met basisinformatie voor ouderbijeenkomsten. Voorlezen is geen apart onderwerp in dit programma. Wel wordt in de informatie voor ouders verteld waar het voorleesverhaal uit het thema over gaat. Ook worden er aanwijzingen gegeven voor ouderactiviteiten zoals zingen en praten met je kind.

Bij *Puk & Ko thuis* zijn er prentenboekjes in het Nederlands, Turks en Marokkaans-Arabisch om mee naar huis te geven, ook op cd-rom.

5.4 | Kaleidoscoop

Kaleidoscoop is een bewerking van het Amerikaanse High/Scope-programma. Het is ontwikkeld vanuit het onderwijsachterstandenbeleid en wil de onderwijskansen van kinderen in achterstandssituaties vergroten (www.kaleidoscoop.org). De voornaamste uitgangspunten van *Kaleidoscoop* zijn:

- Kinderen verwerven kennis door hun actieve betrokkenheid bij mensen, materialen, gebeurtenissen en ideeën, een proces dat gebaseerd is op motivatie van binnenuit.
- Kinderen ontwikkelen hun vaardigheden in een voorspelbare volgorde, maar ieder kind ontwikkelt zich in eigen tempo. De steun van volwassenen draagt bij aan de intellectuele, sociale, emotionele en lichamelijke ontwikkeling van het kind.
- Constante ondersteuning en respect van volwassenen voor de keuzes van kinderen, hun gedachten en daden versterken het zelfbewustzijn van kinderen.
- Zorgvuldige observatie van individuele kinderen is een noodzakelijke voorwaarde om op de hoogte te zijn van het niveau van ontwikkeling en om de juiste interacties met kinderen te kunnen plannen en uitvoeren.

Het programma gaat uit van actief leren. In het programma wordt gewerkt met zogenaamde sleutelervaringen. Deze beschrijven de sociale, cognitieve en lichamelijke ontwikkeling van kinderen in de leeftijd van 2,5 tot 6 jaar. Gezamenlijk geven de sleutelervaringen een gedetailleerd beeld van de handelingen die typerend zijn voor jonge kinderen en de soorten kennis die zij verwerven (Hohmann & Weikart 1998).

De sleutelervaringen zijn ingedeeld in de volgende gebieden:

- 1 | creatieve representatie
- 2 | taal en ontluikende geletterdheid
- 3 | initiatief en sociale relaties
- 4 | muziek en beweging
- 5 | classificatie
- 6 | seriatie (eigenschappen vergelijken, rangschikken in serie of patroon en relaties onderscheiden)
- 7 | hoeveelheid
- 8 | ruimte
- 9 | tijd

De sleutelervaringen kunnen opgevat worden als doelstellingen, zoals deze geformuleerd zijn voor *Kaleidoscoop*. Op het gebied van taal en ontluikende geletterdheid leren de kinderen het volgende (Hohmann & Weikart 1998):

- Met anderen praten over ervaringen van persoonlijke betekenis.
- Voorwerpen, gebeurtenissen en verbanden beschrijven.
- Plezier beleven aan taal: naar verhalen en gedichten luisteren, verhalen en rijmpjes verzinnen.
- Op verschillende manieren schrijven: tekenen, krabbelen, vormen maken die op letters lijken, zelfbedachte spelling gebruiken en schrijven op de gebruikelijke manier.
- Op verschillende manieren lezen: tekens en symbolen interpreteren, boeken en andere gedrukte materialen lezen, lezen wat je zelf hebt geschreven.
- Verhaaltjes navertellen.

Kaleidoscoop (NJI Utrecht) heeft drie nascholingsmodules ontwikkeld voor pedagogisch medewerkers in *Kaleidoscoop*-peuterspeelzalen. Uitgangspunt waren de producten van de *Taallijn* (Expertisecentrum Nederlands en Sardes), waaronder *Interactief voorlezen*.

Kaleidoscoop is ontwikkeld voor kinderen vanaf 2,5 jaar, maar heeft ook toepassingsmogelijkheden voor het werken met baby's en dreumesen.

Voorleesbeleid

In de training *Interactief met boeken* wordt aandacht besteed aan de relatie van de nieuwe inzichten uit de *Taallijn* tot het leesbeleid binnen *Kaleidoscoop*.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

De manier van werken met de voorleescyclus uit de *Taallijn* is verweven in het *Kaleidoscoop*-programma. Er zijn geen aanwijzingen voor het voorlezen met baby's.

Frequentie van voorlezen

Conform de *Taallijn*; er is een voorleescyclus van ongeveer twee à drie weken.

Leesomgeving

In het programma wordt aandacht besteed aan de inrichting van de leesomgeving. Er wordt geadviseerd te werken met een thematafel en de ruimte in te richten met attributen die te maken hebben met het voorleesboek uit de cyclus.

Boekvoorraad

In *Kaleidoscoop* worden geen aanwijzingen gegeven voor de omvang van de benodigde boekvoorraad.

Keuze van boeken

Er is een criterialijst bij *Kaleidoscoop* voor het kiezen van geschikte prentenboeken voor peuters.

- Het onderwerp sluit aan bij de beleavingswereld van de peuters.
- De verhaallijn is helder.
- Je kunt het verhaal uitspelen.
- Taalgebruik is niet moeilijk maar ook niet te gemakkelijk.
- Met interessante nieuwe woorden en uitdrukkingen.
- De illustraties helpen het verhaal vertellen.
- Het verhaal bevat:
 - Spannende en onverwachte gebeurtenissen
 - Problemen & oplossingen
 - Oorzaak & gevolg-relaties
 - Herhalende gebeurtenissen.

Digitale prentenboeken

Bij *Kaleidoscoop* worden geen aanwijzingen gegeven voor het werken met digitale prentenboeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De rol van de Bibliotheek wordt niet benoemd in *Kaleidoscoop*, maar wel binnen de *Taallijn*, waar de aanvulling *Interactief met boeken* op gebaseerd is.

Ouderbetrokkenheid

Ouderbetrokkenheid is onderdeel van *Kaleidoscoop*, maar niet specifiek ten aanzien van voorlezen.

5.5 | Startblokken

Startblokken van Basisontwikkeling is een pedagogisch werkplan om de ontwikkeling van baby's, peuters en jonge kleuters optimaal te stimuleren. *Basisontwikkeling*, het werkplan voor de onderbouw van de basisschool, bestaat al sinds 1990. In 2001 is *Startblokken*, als werkplan voor pedagogisch medewerkers en leerkrachten van peuters en jonge kleuters, verschenen. In 2007 is dit werkplan uitgebreid voor medewerkers van de kinderopvang (www.aps.nl). *Startblokken van Basisontwikkeling* gaat uit van ontwikkelingsgericht onderwijs. Via betekenisvolle activiteiten kunnen kinderen groeien, zich ontwikkelen en leren. De ontwikkeling gaat niet vanzelf; volwassenen zijn er opzettelijk op uit om kinderen verder te helpen bij hun ontwikkeling (Janssen-Vos & Pompert 2001). *Startblokken* bevat praktijkvoorstellen om de jongste kinderen te ondersteunen en te stimuleren zodat hun kansen op schoolsucces zullen toenemen.

De accenten liggen op voorwaarden voor een optimale ontwikkeling (veiligheid en geborgenheid, zelfvertrouwen), op sociale en communicatieve competenties, op taalontwikkeling, beginnende geletterdheid en het leren van Nederlands als tweede taal. De spelactiviteit is daarin het belangrijkste 'ontwikkelingsinstrument'. Veel aandacht gaat dan ook uit naar spelactiviteiten: bewegingsspel, manipulerend spel, rollenspel en constructief spel, en naar

activiteiten met verhalen, boeken en teksten. Thema's of gemeenschappelijke onderwerpen zorgen voor samenhang (Janssen-Vos & Pompert), waarbij nadrukkelijk doelgericht en beredeneerd gewerkt wordt.

De basisdoelen van *Startblokken van Basisontwikkeling* zijn erop gericht een kind een sterke emotionele basis te geven om te kunnen groeien en leren. Kinderen moeten zich prettig voelen in de groep. Ze moeten plezier hebben in gezamenlijke activiteiten. Ze zijn nieuwsgierig naar wat de omgeving te bieden heeft. Ze bouwen vertrouwen op, zijn actief en nemen zelf initiatieven. Wanneer deze doelen zijn bereikt, kan gewerkt worden aan de doelen die samenvallen met de sociale ontwikkeling, de communicatieve ontwikkeling en de taalontwikkeling.

Doelen van de taalontwikkeling zijn:

- Kinderen gaan de (Nederlandse) taal steeds beter begrijpen en geven blijk van een groeiend taalbegrip.
- Ze gaan in betekenisvolle activiteiten de Nederlandse taal zelf actiever gebruiken.
- Ze beschikken over steeds meer begrippen en woordbetekenissen.
- Ze raken geïnteresseerd in verhalen in prentenboeken en in de betekenis van gedrukte taal en beeldverhalen.
- Ze bouwen belangstelling op voor geschreven en gedrukte taal in de omgeving.
- Ze gaan middelen gebruiken om op meerdere manieren met taal te communiceren.
- Ze gaan steeds meer vertellen over eigen ervaringen en gebeurtenissen. Ze breiden hun vertellingen uit en bouwen deze op als verhaal.

Voorleesbeleid

Als doel van voorlezen wordt onder andere het ontdekken van het verschil tussen spreektaal en boekentaal genoemd. Voorlezen is expliciet benoemd als belangrijk instrument voor de taalontwikkeling. Taal en denken zijn verbonden aan de spelhandelingen van de kinderen en dat spel gaat altijd ergens over. Objecten, mensen of situaties en gebeurtenissen. Daarover wordt gesproken en later getekend en geschreven en natuurlijk gelezen. In elk thema vormt een prentenboek de rode draad.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

Interactief lezen wordt zowel in de grote als de kleine groep gedaan. Interactief voorlezen bestaat uit drie fasen: voor het lezen (oriëntatie op het boek, wat weten de kinderen al?, voorspellen waar het verhaal over gaat), tijdens het lezen (voorlezen met kleine tussenstops voor vragen stellen over het verhaal en kleine stukjes uitleg bij bijvoorbeeld woorden) en na het lezen.

Frequentie van voorlezen

Er wordt dagelijks meerdere keren voorgelezen. Het verhaal uit het centrale prentenboek wordt nagespeeld op de verteltafel.

Leesomgeving

Een boekenhoek is vast onderdeel van een groep. De boeken zijn goed zichtbaar uitgestald. Het zijn er niet teveel. Kinderen moeten boeken kunnen herkennen zodat ze hun favorieten krijgen. In de boekenhoek zitten 'hoekbewoners' die

je kunt voorlezen (zoals een grote beer). In de boekenhoek kunnen ook boeken beluisterd worden met cassettebandjes of cd's. Daarnaast is een verteltafel aanwezig, waar de kinderen eerst onder begeleiding, daarna zonder begeleiding het verhaal na kunnen spelen.

Boekvoorraad

Er wordt niet expliciet benoemd hoeveel boeken er in een kinderdagverblijf aanwezig zouden moeten zijn.

Keuze van boeken

De boeken in de boekenhoek zijn gevarieerd: (klassieke) prentenboeken, informatieve boeken, boeken met versjes en liedjes, boeken over het thema etc. *De Activiteit* zorgt er door het hele jaar heen voor dat er boekenlijsten beschikbaar zijn rond thema's, bij het Voorleesontbijt, Kinderboekenweek, sint en kerst. Meestal ook voorzien van ideeën en suggesties.

In 2013 verscheen bij *De Activiteit* het eerste deeltje van de prentenboekserie Kasper. Bij deze prentenboeken wordt een digitaal woordenschatprogramma ontwikkeld. Alle zeven Kasper-titels komen op deze manier beschikbaar (kleermaker, fietsenmaker, werkplaats, bakker, schilder, timmerman, tuinman). Deze boeken zijn uitermate geschikt om juist bij *Startblokken van Basisontwikkeling* in te zetten omdat interessante wereldkennis in een verhalende structuur wordt aangeboden.

Digitale prentenboeken

De rol van digitale prentenboeken wordt in *Startblokken* niet beschreven.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De rol van de Bibliotheek wordt in *Startblokken* niet genoemd.

Ouderbetrokkenheid

Binnen ontwikkelingsgericht onderwijs worden ouders en pedagogisch medewerkers als bondgenoten gezien. Er zijn activiteiten om ouders te betrekken zoals koffieochtenden en ouders mee laten doen in de groep. Voorlezen wordt niet apart genoemd als activiteit die wordt ingezet om te werken aan de ouderbetrokkenheid.

5.6 | Peuterplein

Peuters zijn enorm nieuwsgierig. Zeker in de leeftijd van 2 tot 4 jaar gaan ze de wereld om hen heen ontdekken. *Peuterplein* wil inspelen op die nieuwsgierigheid en heeft ruim 130 activiteiten op verschillende ontwikkelingsgebieden. Met *Peuterplein* leren de kinderen spelenderwijs. *Peuterplein* bestaat uit een pakket materialen en activiteiten voor peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, bedoeld voor kinderen van 0 tot 4 jaar. Beoogd wordt de ontwikkelingsgebieden taal, voorbereidend rekenen, bewegen, fijne motoriek, muziek en sociaal-emotionele ontwikkeling te stimuleren. Het materiaal is opgezet rondom acht thema's: lente; water; herfst; je lichaam; zomer; huisdieren; winter; familie.

Een thema biedt voldoende stof voor drie tot vier weken. De thema's kunnen in willekeurige volgorde behandeld worden. Elk thema biedt zestien losse activiteiten die vijf tot dertig minuten duren. Voor elke activiteit wordt aangegeven welk ontwikkelingsgebied aan bod komt, hoe lang de activiteit duurt en het aantal kinderen dat mee kan doen (vier à vijf of maximaal vijftien kinderen).

Door alle thema's en activiteiten heen wordt aan vier sociaal-emotionele gebieden gewerkt: zelfkennis, zelfvertrouwen, rekening houden met anderen en samen spelen en werken.

Het pakket bestaat uit een themamap, een schootboek, vier prentenboeken, de handpop Raai de Kraai, een liedjes-cd en een werkboekje 'Ik ga naar de basisschool'. Elk thema heeft een eigen katern in de themamap, eigen verhaal-materiaal in de vorm van een prentenboek of een verhaalplaat in het schootboek, en een eigen themaliedje op de audio-cd.

Voorleesbeleid

Er worden geen expliciete doelen genoemd op het gebied van voorlezen.

Voorlezen is een van de activiteiten die ingezet worden om doelen op gebied van taalontwikkeling te bereiken.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

Elk thema heeft een verhaallijn in een prentenboek of schootboek. De verwerking wordt op twee niveaus gegeven. Interactief voorlezen is een van de activiteiten uit elk thema. Daarbij wordt binnen de beschrijving van de activiteit advies gegeven voor een 'stapje naar beneden' en een 'stapje naar boven'. Ook wordt het werken met een verteltas (een tas met attributen voor interactief voorlezen) genoemd als optie. Binnen *Peuterplein* wordt gewerkt met de handpop Raai de Kraai.

Frequentie van voorlezen

Elk thema heeft een verhaallijn. En bij elk thema hoort een prentenboek of schootboek.

Leesomgeving

In *Peuterplein* is aangegeven dat er een boekenrekje kan worden ingericht en worden titels genoemd die bij een thema in dat boekenrekje kunnen staan. Ook wordt er geadviseerd in de leeshoek een fotomuur te maken bij het thema en te werken met een thematafel.

Boekvoorraad (+ budget)

Er worden in *Peuterplein* geen aanwijzingen gegeven over de omvang van de boekvoorraad, naast de vaste boeken van *Peuterplein*.

Keuze van boeken

Peuterplein geeft geen aanwijzingen voor het kiezen van geschikte prentenboeken, naast de vaste boeken van *Peuterplein*.

Digitale prentenboeken

Peuterplein geeft geen aanwijzingen voor het werken met digitale prentenboeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

De rol van de Bibliotheek wordt in *Peuterplein* niet genoemd.

Ouderbetrokkenheid

Er zijn kopieerbare ouderbrieven, maar niet expliciet gericht op lezen.

5.7 | Ben ik in Beeld

Ben ik in Beeld is een compleet programma voor de VVE en sluit aan op de Wet OKE. Het programma is gericht op het versterken van de competenties van de pedagogisch medewerkers en de ontwikkeling van het kind. Binnen *Ben ik in Beeld* wordt gewerkt met videobegeleiding. Voor het volgen van de ontwikkeling van de kinderen wordt gebruikgemaakt van de observatiemethode *Kijk*.

Voorleesbeleid

Interactief voorlezen is een belangrijk onderdeel binnen *Ben ik in Beeld*. Er wordt gewerkt met een voorleescyclus en een vertelkoffer.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

In *Ben ik in Beeld* nemen prentenboeken een belangrijke plaats in. Bij elk thema stelt de pedagogisch medewerker een vertelkoffer samen, wordt voorgelezen in een voorleescyclus en komen activiteiten voorbij die met de vertelkoffer te maken hebben.

Er zijn veel redenen waarom (voor)lezen zo belangrijk is.

- Voorlezen helpt bij het creëren van **betrokkenheid**. Kinderen raken enorm geboeid door prentenboeken, vooral als je gebruikmaakt van een vertelkoffer en interactief voorleest. Ze kunnen niet genoeg krijgen van bepaalde boeken en willen hetzelfde boekje graag vaak horen en zien.
- Kinderen komen in aanraking met een sterke **verhaallijn**. Een goed prentenboek bevat een heldere verhaallijn, met een begin, midden en eind. De prenten ondersteunen de verhaallijn duidelijk: op de illustraties is te zien wat er geschreven staat. Kinderen kunnen zich de geschreven taal eigen maken en ontwikkelen verhaalbegrip. Na een tijdje kunnen ze het verhaal voorspellen of zelf 'lezen'.
- Voorlezen is **betekenisvol**. Uit het prentenboek halen pedagogisch medewerkers een thema, van waaruit zij verschillende betekenisvolle spelactiviteiten met kinderen kunnen doen.
- Lezen is **plezierig**. Kinderen komen in aanraking met boeken en beleven plezier aan het voorgelezen worden. Dit stimuleert het zelf willen 'lezen'. Dit kan later een positieve invloed hebben op het leesplezier.
- Voorlezen is **interactief**. Als er veel verbale interactie is tussen de voorlezer en het kind, en je het kind uitdaagt om mee te praten en te denken, leren ze meer dan wanneer ze alleen mogen luisteren en niets kunnen zeggen.
- Het is een **voorbereiding op de basisschool**. Herhaald en interactief voorlezen heeft een gunstige invloed op het leren lezen en begrijpend lezen in groep 3 en 4 van de basisschool.
- Het **vergroot de woordenschat**. Kinderen leren woorden beter als ze binnen een 'thematisch netwerk' worden aangeboden, als woorden onderling in verband staan. Woorden die met elkaar te maken hebben worden makkelijker in onze hersenen opgeslagen.

Alles bij elkaar vormt het lezen een gezellig, leerzaam en onmisbaar element op een dag in het kinderdagverblijf. *Ben ik in Beeld* biedt handvatten om het voorlezen systematisch en duidelijk in de praktijk te brengen. Het voorlezen vindt plaats in de kleine kring.

Frequentie van voorlezen

Dagelijks.

Leesomgeving

Er wordt gewerkt met een vertelkoffer per thema. Als extra faciliteit is er een vertelkast beschikbaar.

Boekvoorraad (+ budget)

Er worden geen aanwijzingen gegeven voor de omvang van de boekenvoorraad.

Keuze van boeken

Bij het programma worden prentenboeken binnen de thema's aangedragen.

Digitale prentenboeken

Er worden geen aanwijzingen gegeven voor het omgaan met digitale prentenboeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

Er wordt niet expliciet verwezen naar de Bibliotheek, maar wel naar bruikbare websites: VoorleesExpress, de Verteltas, Voorleesplein (meertalige boeken), tijdschrift Entoentoe.

Ouderbetrokkenheid

Ben ik in Beeld gaat ervan uit dat de ouders de belangrijke opvoeders zijn van het kind. Een regelmatige uitwisseling tussen pedagogisch medewerkers en de ouders is daarom van groot belang. *Ben ik in Beeld* geeft aanknopingspunten voor het onderhouden van een goede relatie met de ouders en het verdiepen van de ontwikkelingsgebieden uit de methode. Hiertoe is het *Bronnenboek ouderbetrokkenheid* ontwikkeld.

5.8 | Doe meer met Bas

Doe meer met Bas is een VVE-programma rond de prentenboeken van Bas. Het programma is onderdeel van een totaalpakket van 2,5 tot 12 jaar voor school en thuis. *Doe meer met Bas* is voor de leeftijdsgroep 2,5 tot 6 jaar en gaat uit van een gemiddelde tijdsinvestering van vier dagdelen in de week. De prentenboeken van Bas vormen de basis van het programma en gaan over alledaagse gebeurtenissen dichtbij huis. *Doe meer met Bas* bestaat uit acht thema's, waarvan de eerste vier vooral toegespitst zijn op peuters.

Voorleesbeleid

De verhaallijn in de prentenboeken van Bas vormen de basis om te werken aan de taalontwikkeling van kinderen. *Doe meer met Bas* werkt vanuit doelen voor taal en rekenen, waar verhaalbegrip en boekoriëntatie deel van uitmaken.

Voorleescoördinator

-

Interactief voorlezen

In elk thema wordt (interactief) voorgelezen. Het taaldoel *Boekoriëntatie* staat in thema 8 centraal, dat thema gaat over de Bibliotheek. Dit thema is meer toegespitst op kleuters dan op peuters. Het taaldoel *Verhaalbegrip* staat

centraal in thema 2 t/m 7. In de handleiding is een aparte paragraaf gewijd aan de manier waarop je interactief voorlezen aan peuters en kleuters vorm kunt geven. Er is geen aandacht voor voorlezen aan baby's, *Doe meer met Bas* begint op de peuterleeftijd.

Frequentie van voorlezen

Per thema staat een prentenboek centraal en hoort er nog een ander prentenboek bij. Daarnaast wordt met versjes en liedjes gewerkt.

Leesomgeving

Er wordt in een aantal thema's gewerkt met een verteltafel. Het werken met de verteltafel wordt in de handleiding toegelicht, waarbij er ook een checklist wordt gegeven om de ontwikkeling van de kinderen te volgen bij het werken met de verteltafel.

Er is een apart hoofdstuk rond de inrichting van het speellokaal, waarbinnen een lees- en luisterhoek als onmisbaar onderdeel van de inrichting apart omschreven wordt. De inrichting van de leeshoek is omschreven als een rustige, knusse plek met een bank, kussens, leesstoel. Daarnaast worden tips gegeven als het werken met een boekenmuur, verteltafel en een plek voor eigen boeken. Aparte aandacht binnen dit hoofdstuk is er voor een luistergedeelte in de leeshoek, waar de kinderen ook zelfstandig naar liedjes en verhalen kunnen luisteren.

Boekvoorraad (+ budget)

In de leeshoek moet een collectie aantrekkelijke boeken staan, die er ook goed verzorgd uitziet. Naast prentenboeken moeten er informatieve boeken staan, verder kan er ook een krant of tijdschrift liggen. Het boek dat centraal staat in het thema moet ook in de leeshoek staan. Voor het kiezen van boeken wordt verwezen naar de criterialijst. De boeken uit de methode worden genoemd (totaal zestien prentenboeken). Bij elk thema hoort een ander bestaand prentenboek. Er worden geen aanwijzingen gegeven voor de omvang van de boekenvoorraad op de groep.

Keuze van boeken

De boeken van Bas (Dagmar Stam) groeien met het kind mee en gaan over het leven van alledag. Er zijn prentenboeken met themaplaten en woordenschatwoorden, en prentenboeken met verhaal op rijm. In de meeste thema's wordt ook nog een ander prentenboek gebruikt (bijvoorbeeld *De trein van muis*, Lucy Cousins en *nijntje op de fiets*, Dick Bruna). In het thema waarin *Boekoriëntatie* centraal staat, wordt expliciet aandacht besteed aan andere soorten boeken. Er is een lijst met criteria voor het kiezen van een geschikt prentenboek opgenomen. Deze criterialijst is afkomstig uit de *Taallijn*.

Digitale prentenboeken

Bij de inrichting van het speellokaal wordt het inrichten van een computerhoek beschreven. Het maken van een digitaal prentenboek (met behulp van foto's van tekeningen van kinderen) wordt als voorbeeld genoemd voor een activiteit met de computer. Er worden geen verdere aanwijzingen gegeven

voor het inzetten van digitale prentenboeken, hoewel het programma voor de oudere kinderen (vanaf 6 jaar) wel digitale mogelijkheden bevat (cd-roms en een digibordtoepassing). Wel wordt verwezen naar schoolbegeleidingsdiensten en het SLO voor het leren maken van digitale prentenboeken en

wordt in de theoretische achtergrond verwezen naar de Bibliotheek om digitale prentenboeken te zoeken.

Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)

Het laatste thema uit *Doe meer met Bas* heet Met Bas naar de Bibliotheek. Er wordt gewerkt met een praatplaat en de kinderen gaan ook naar de Bibliotheek. In dit thema wordt geadviseerd het belang van bibliotheekbezoek ook aan de ouders over te dragen. in het hoofdstuk theoretische achtergrond wordt naar de Bibliotheek verwezen voor het zoeken naar digitale prentenboeken.

Ouderbetrokkenheid

Er zijn aparte prentenboeken met een korte handleiding voor ouders voor het voorlezen thuis.

BIJLAGE

Schematische beschrijving van de aandacht voor het voorleesklimaat in programma's voor de kinderopvang

Programma	Taallijn	Piramide	Uk & Puk	Kaleidoscoop	Startblokken	Peuterplein	Ben ik in Beeld	Doe meer met Bas
Aanvullend advies vanuit BoekStart Bij alle programma's: Stel een voorlees-coördinator aan. Stel het voorlees-beleid vast in een voorleesplan.	Maak afspraken over de intensiteit van de inzet van de voorleescyclus. Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan.	Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zorg voor een gevarieerde boekenvoorraad, bijv. via digitale boekenlijst Piramide. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek.	Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zorg voor een gevarieerde boekenvoorraad. Besteed aandacht aan de leesomgeving. Zet digitale prentenboeken in. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek. Besteed aandacht aan voorlezen voor/door ouders.	Maak afspraken over de intensiteit van de inzet van de voorleescyclus. Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zet digitale prentenboeken in. Besteed aandacht aan lezen voor baby's en dreumesen.	Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zet mogelijk digitale prentenboeken in. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek. Besteed aandacht aan voorlezen voor/door ouders. Besteed aandacht aan lezen voor baby's en dreumesen.	Lees dagelijks minimaal 15 minuten voor. Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zorg voor een gevarieerde boekenvoorraad. Besteed aandacht aan de leesomgeving. Zet digitale prentenboeken in. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek. Besteed aandacht aan voorlezen voor/door ouders. Besteed aandacht aan lezen voor baby's en dreumesen.	Bied per thema minimaal 4-5 verschillende boeken aan. Zorg voor een gevarieerde boekenvoorraad. Zet digitale prentenboeken in. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek. Besteed aandacht aan lezen voor baby's en dreumesen.	Zet digitale prentenboeken in. Besteed aandacht aan lezen voor baby's en dreumesen. Organiseer samenwerking met de Bibliotheek, eerder dan in thema 8 van het programma.

Programma	Taallijn	Piramide	Uk & Puk	Kaleidoscoop	Startblokken	Peuterplein	Ben ik in Beeld	Doe meer met Bas
Op welke manier is er in het programma aandacht voor:								
Voorleesbeleid	Vanuit BoekStart in de kinderopvang worden voorleescoördinatoren opgeleid die een voorleesplan voor de eigen instelling maken. Het voorleesplan is een essentieel instrument om het voorleesbeleid van de instelling op te zetten en te borgen. In geen enkel programma wordt geadviseerd een voorleesplan op te stellen. Wel worden in de handleiding van de programma's elementen van voorleesbeleid genoemd, welke daardoor onderdeel vormen van het voorleesbeleid van een instelling en die kunnen worden opgenomen in het voorleesplan (bijvoorbeeld bij het onderdeel visie).							
	Doelen van voorlezen: plezier beleven aan voorlezen en zelf lezen. Positieve leeshouding; ontwikkelen leesmotivatie.	Interactief voorlezen wordt ingezet om op een natuurlijke manier te werken aan de beginnende geletterdheid.	Interactief voorlezen is van belang voor de taalontwikkeling van kinderen.	Op basis van de Taallijn is een aparte training interactief voorlezen bij Kaleidoscoop ontwikkeld met aanwijzingen voor het plannen van voorleesactiviteiten.	Het belang van voorlezen voor de taalontwikkeling wordt benoemd als beleidspunt. In elk thema vormt een prentenboek de rode draad.	Peuterplein laat kinderen spelenderwijs leren. Er wordt gewerkt vanuit een verhaallijn. Interactief voorlezen wordt ingezet vanuit de doelen voor taalontwikkeling.	Voorlezen is een essentieel onderdeel voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Ben ik in Beeld is hier volledig op gebaseerd.	De verhaallijn in de prentenboeken van Bas vormt de basis om te werken aan de taalontwikkeling van kinderen.
Voorlees-coördinator	–	–	–	–	–	–	–	–
Interactief voorlezen	Cyclus Interactief met Taal: prentenboek staat centraal.	Interactief voorlezen heeft een vaste plek binnen elk thema volgens vier stappen Oriënteren Demonstreren Verbreden Verdiepen	Interactief voorlezen is vast onderdeel binnen een thema. Er wordt gewerkt met de pop Uk.	Funcies van prentenboeken worden omschreven en interactief voorlezen is vast onderdeel volgens de voorleescyclus.	De verschillende voorleesfasen worden benoemd (voor – tijdens – na).	Elk thema heeft een verhaallijn in een prentenboek of schootboek. De verwerking wordt op twee niveaus gegeven. Er wordt gewerkt met de handpop Raai de Kraai.	Staat centraal in het gehele programma. De vertelkoffer en het vertelkastje zijn vaste attributen die worden ingezet om interactie te stimuleren. Er wordt op verschillende manieren voorgelezen.	Er zijn 8 thema's. Het taaldoel Boekoriëntatie staat in thema 8 centraal en het taaldoel Verhaalbegrip in de thema's 2 t/m 7. In alle thema's wordt voorgelezen, de handleiding geeft aanwijzingen voor interactief voorlezen.

Programma	Taallijn	Piramide	Uk & Puk	Kaleidoscoop	Startblokken	Peuterplein	Ben ik in Beeld	Doe meer met Bas
Frequentie van voorlezen	Voorleescyclus Herhaald voorlezen van één prentenboek in 2 à 3 weken.	Elk thema (4 weken) staat een prentenboek centraal dat minimaal 4 keer wordt voorgelezen.	Er zijn 2 voorleesactiviteiten per thema van 4 weken: 1 voor de kleine groep en 1 individueel.	Voorleescyclus van Taallijn ingepast in dagschema spelwerken en speelleren (grote en kleine groep).	Meerdere keren per dag, zowel in grote als kleine kring. Verhaal uit centrale prentenboek wordt uitgespeeld aan de verteltafel.	Elk thema heeft een verhaallijn, waarbij wordt voorgelezen uit het prentenboek of schootboek.	1 prentenboek per thema van 4 weken dat herhaald wordt voorgelezen. Er wordt dagelijks voorgelezen.	8 thema's, per thema (4 à 5 weken) staat 1 prentenboek centraal en is er nog een prentenboek. Bij elk thema wordt voorgelezen.
Leesomgeving	Betekenisvolle speel-leer-omgeving. Bijv. thematafel, vertelkoffer, boekenmuur, boekenrekje met boeken die passen bij anker.	Taal- en leeshoek, waar boeken in een boekenrekje op een aantrekkelijke manier voor kinderen uitgestald zijn.	–	Prentenboekenmuur.	De boekenhoek is vast onderdeel van de leeromgeving, met hoekbewoners die je kunt voorlezen. De verteltafel is ook vast onderdeel.	–	Vertelkoffer en als extra faciliteit de Vertelkast.	Verteltafel, leeshoek, inclusief luisterhoek en computerhoek.
Boekvoorraad	Bij een voorleescyclus van 3 weken, kun je per jaar ongeveer 16 boeken aanbieden. De gebruiker van de Taallijn is vrij te kiezen in welke intensiteit de Taallijn wordt ingezet. Geadviseerd wordt om verschillende boeken bij een thema te hebben, voldoende boeken en een wisselende collectie.	2 boeken bij elk project. Dit zijn verschillende soorten prentenboeken. Totaal 20 boeken.	Uk & Puk heeft zijn eigen boeken, die gevarieerd zijn. Er is 1 verhaal per thema, totaal 10 verhalen. Er worden geen aanwijzingen gegeven voor de verdere voorraad boeken.	In Kaleidoscoop zelf staan geen aanwijzingen over de omvang of samenstelling van de boekvoorraad. Wel de verwijzing naar de Taallijn.	Er horen geen vaste boeken bij Startblokken, maar er wordt geadviseerd bij elk thema een gevarieerde voorraad boeken te hebben.	Peuterplein bevat 4 prentenboeken en een schootboek met 4 verhalen.	Er zijn 8 prentenboeken bij het programma. Er worden geen aanwijzingen gegeven voor de verdere voorraad boeken.	Er zijn 16 boeken bij het programma, waarvan 8 uit de serie van Bas. Alleen bij het thema boekoriëntatie wordt aandacht besteed aan verschillende soorten boeken. Geadviseerd wordt een gevarieerde collectie in de leeshoek te zetten, gebaseerd op aanwijzingen uit de Taallijn.

Programma	Taallijn	Piramide	Uk & Puk	Kaleidoscoop	Startblokken	Peuterplein	Ben ik in Beeld	Doe meer met Bas
Keuze van boeken	Checklist boekkeuze.	Er zijn suggesties voor 2 titels bij elk project. De suggesties omvatten een variëteit aan boeken.	–	Er worden aanwijzingen gegeven om prentenboeken te analyseren op geschiktheid.	Gevarieerde voorraad boeken wordt geadviseerd. De prentenboeken Kasper worden geadviseerd. Jaarlijks verzorgt de Activiteit boekenlijsten bij thema's.	–	Bij de thema's zijn titels van andere boeken gegeven.	Bij de meeste thema's wordt een prentenboek naast het boek van Bas genoemd. In de handleiding staat een criterialijst gebaseerd op de checklist boekkeuze van de Taallijn. De boeken van Bas groeien met het kind mee en gaan over het leven van alledag. Er zijn prentenboeken met thema-platen en woordenschat-woorden en prentenboeken met verhaal op rijm.
Digitale prentenboeken	Criteria goed digitaal prentenboek. Richtlijnen voor zelf maken van digitaal prentenboek. Richtlijnen voor inrichten computerhoek.	Per project suggesties en bijlage in de handleiding over zelf digitale prentenboeken maken.	–	Niet expliciet genoemd, maar Kaleidoscoop verwijst naar de Taallijn waar digitale prentenboeken wel genoemd worden. Zie de kolom Taallijn.	–	–	–	Globale aanwijzingen voor het zelf maken van een digitaal prentenboek en verwijzing naar de Bibliotheek voor het lenen van een digitaal prentenboek.

Programma	Taallijn	Piramide	Uk & Puk	Kaleidoscoop	Startblokken	Peuterplein	Ben ik in Beeld	Doe meer met Bas
Rol van de Bibliotheek (en andere instellingen)	Bibliotheek om themacollecties te lenen.	Bibliotheek wordt genoemd voor leencollecties, ook voor baby's.	–	Zie de kolom Taallijn.	–	–	–	Als bron voor digitale prentenboeken.
Ouderbetrokkenheid	Zeppelin logeerboek-handleiding. Gezinsportfolio.	Apart ouderprogramma bij Activiteit Lezen, binnen elk thema een suggestie voor ouderbetrokkenheid.	Uk & Puk thuis, voorlezen is geen apart onderwerp.	Zie de kolom Taallijn.	Activiteiten voor ouders, niet expliciet op voorlezen gericht.	Kopieerbare ouderbrieven Niet expliciet gericht op lezen.	Bronnenboek ouderbetrokkenheid.	Er zijn aparte prentenboeken met een korte handleiding voor ouders voor het voorlezen thuis.

A large, solid orange shape that curves from the top left towards the bottom right, resembling a stylized wave or a large letter 'C'.

BoekStart is ontwikkeld door Stichting Lezen en Sectorinstituut Openbare Bibliotheken,
is onderdeel van het programma Kunst van Lezen en wordt gefinancierd door het ministerie van OCW.

boekstartpro.nl

boekstart.nl